

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ (2004—2011 РОКИ)

Дана стаття присвячена дослідженням та аналізу теоретичних підходів до визначення ринку фінансових послуг. Об'єктом дослідження статті є ринок фінансових послуг. Предмет дослідження — теоретичні та практичні аспекти та обґрунтування особливостей функціонування і аналіз ринку фінансових послуг в Україні. На підставі проведеного дослідження запропоновано низку підходів до розробки раціональних особливостей функціонування ринку фінансових послуг в Україні за 2004—2011 роки.

This article is devoted researches and analysis of the theoretical going near determination of market of financial services. The object of research of the article is a market of financial services. The article of research is theoretical and practical aspects and grounds of features of functioning and market of financial services analysis in Ukraine. On the basis of the conducted research the row of going is offered near development of rational features of functioning of market of financial services in Ukraine for 2004—2011.

Ключові слова: ринок, фінанси, фінансовий ринок, фондовий ринок, конкурентоспроможність, фінансові послуги, інвестиції, фінансові ресурси, ліквідність, цінні папери, лібералізація ринку, страхові послуги, інфраструктура.

ВСТУП

На сьогодні втрати від фінансової кризи є дуже значими і вони мають величезний вплив на фінансовий стан України та економікою в цілому.

Актуальність питання ринку фінансових послуг є беззаперечною для України. Зараз особливо невідкладними є завдання ринку фінансових послуг з урахуванням кращого світового досвіду. Необхідно правильно впроваджувати важливі економічні реформи, при цьому враховувати бажання та інтереси людей і не відходити від демократичних засад розвитку суспільства. Тут постає проблема комплексності ринку фінансових послуг в Україні.

Фундаментом сталого економічного зростання та забезпечення суспільного добробуту є досягнення макрофінансової стабілізації. Збалансованість державних фінансів, ефективне функціонування фінансового ринку та стабільність національної грошової одиниці є головною передумовою соціально-економічного розвитку. На відміну від загальноекономічного та інтелектуального потенціалу, ресурсні можливості фінансової системи України поки що суттєво обмежені. Хоча у розпорядженні держави є досить широкий арсенал фінансових інструментів та важелів впливу на різні сторони розвитку суспільства, вони використовуються недостатньо повно й ефективно, а головне — значною мірою безсистемно і непослідовно.

Завдання, що стоять перед ринком фінансових послуг України, повинні, перш за все, сприяти покращенню економічного стану держави.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є узагальнення та уточнення теоретичних підходів до визначення ринку фінансових послуг України, а також розроблення раціональних дій держави при формуванні ринку фінансових послуг.

На ринку фінансових послуг відбувається обмін фінансовими ресурсами, надання кредиту та мобілізація капіталу.

До ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та інші види ринків, що забезпечують обіг фінансових активів.

Фондовий ринок, що є стратегічно важливою галуззю економіки України, сьогодні не повною мірою виконує головне призначення — створення фінансового механізму для запуску інвестицій у промисловість, мобілізацію інвестицій і забезпечення трансформації нагромаджень у доступні для виробництва фінансові ресурси. Фондовий ринок України є слабким. Його нерозвиненість ускладнює міжгалузевий перетік капіталу. Функціонування ринку фінансових послуг має недостатній рівень розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ

Значний внесок у розробку питань функціонування фінансового ринку та діяльності комерційних банків на ньому зробили економісти Марковіц Г., Мертен Р., Мишкін Ф., Петерс Е., Андрущенко В., Білорус О., Боринець С., Будкін В., Гаврилук О., Гальчинський А.

Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" встановлює загальні правові засади у сфері надання фінансових послуг, здійснення регулятивних та наглядових функцій за діяльністю з надання фінансових послуг.

Згідно Закону фінансова послуга — це операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, — і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Інфраструктура фінансового ринку покликана забезпечувати можливість реалізації економічних інтересів суб'єктів економіки, сприяти координації усіх їхніх економічних дій, допомагати їм інтегруватись у світовий економічний та фінансовий простір.

Фінансові інститути важко поділити на загальні (наприклад, транспорт в інфраструктурі товарних ринків) та спеціальні (товарні біржі та торговельна мережа інфраструктури товарних ринків). Оскільки грошова форма капіталу є універсальною, що пронизує всі сторони життя сучасного суспільства й об'єднує всі сфери життя. Стосовно приватних інститутів, то, відповідно до основних функцій грошей, історично сформувалась мережа фінансово-кредитних установ, ключове значення в якій відіграють банки. Вони пе-

ретворились у найбільш універсальний елемент інфраструктури фінансового ринку, що забезпечує як взаємодію суб'єктів господарювання, так і здійснення інвестицій, зниження підприємницьких ризиків.

Як показує світовий досвід, процес створення оптимальної банківської мережі є тривалим. Період екстенсивного росту, з яким був пов'язаний перший етап становлення системи комерційних банків в Україні, закінчився, але, з точки зору готовності банківської сфери стати кровоносною системою ринкової економіки, виявляється, що вона в Україні ще далека від досконалості. Перш за все, це стосується напряму її трансформації, в якості якого виступає створення дворівневої банківської системи класичного типу: "центрального банку — системи комерційних банків". У порядку демонополізації держвласності великі галузеві банки — Промбудбанк, Агропромбанк, Ощадбанк, Житсоцбанк і Зовнішкеекономікбанк — було перетворено в комерційні банки (відповідно, Промінвестбанк, АКБ "Україна", Ощадбанк, Укрсоцбанк і Ексімбанк).

Сьогодні в Україні більше половини фінансового ринку контролюють 6 найбільших рейтингових банків: Промінвестбанк, Ощадбанк, Приватбанк, "Україна", Укрсоцбанк і "Аваль". Щодо регіональної структури розміщення комерційних банків в Україні, то найбільше їх у Київській (53 банки, або 41 % із 130 найбільших комерційних банків по всій Україні), Харківській (13 банків, або 10 %), Дніпропетровській (11 банків, або 8,5 %), Донецькій (8 банків, або 6,2 %), Одеській (8 банків, або 6,2 %), АР Крим (8 банків, або 6,2 %), Запорізькій (6 банків, або 4,6 %), Львівській (5 банків, або 3,8 %) областях. Із 51 найбільших комерційних банків 30 припадає на Київську область, по три банки — в Дніпропетровській і Донецькій областях, чотири — в Запорізькій, п'ять — у Харківській, два — в Одеській, по одному — у Львові, Кременчуці та Луцьку.

Основні напрями інфраструктури ринку фінансових послуг повинні бути направлені на зміцнення банківської системи України та враховувати наступні положення:

1) політика адміністративного витіснення малих банків не відповідає принципам ринкової конкуренції, а відсутність у деяких регіонах територіальних банків (Кіровоградська, Вінницька, Миколаївська) — неприпустиме явище на економічному полі регіону та країни;

2) процеси консолідації банківських установ повинні визначатися економічною доцільністю і ринковими механізмами, а не адміністративно-командними методами; слід посилити ринкові процеси в регіонах та роль у них місцевих органів самоврядування;

3) економічні нормативи не є інструментом регулювання конкуренції, вони повинні використовуватись лише з метою забезпечення стійкості кредитної організації;

4) необхідний диференційований підхід до капіталу банків у регіонах;

5) повинні бути переглянуті норми обов'язкового банківського резервування. Альтернативою може бути стимулювання розвитку практики страхування банківських операцій (на основі визначення їх ступеня ризику);

6) при застосовуванні законодавства про банкрутство підходи не повинні бути занадто жорсткі: хвиля масових банкрутств банків не має ані економічного, ані політичного сенсу;

7) комерційні банки, що створюються в регіонах, згідно зі світовим досвідом, повинні знаходитись під

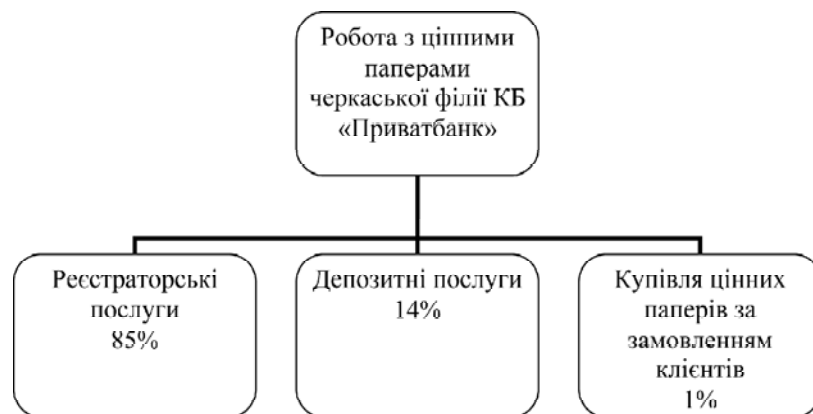


Рис. 1. Структура доходів відділу щодо роботи з цінними паперами черкаської філії КБ "Приватбанк"

контролем територіального резервного банку. Резервні банки є самостійними територіальними центральними банками, що проводять свою політику облікової ставки відповідно до місцевих умов та під наглядом Ради управляючих;

8) при побудові моделі банківської системи регіону необхідно враховувати соціально-економічний розвиток регіону та якість життя населення відповідного регіону (потрібно розраховувати інтегральні показники на основі показників офіційної регіональної статистики);

9) регіональні (територіальні) банки повинні мати мережу філій в інших регіонах, що дає змогу клієнтам налагодити зв'язок з діловими партнерами в різних частинах країни;

10) для відстоювання своїх прав на місцевому та всеукраїнському рівні повинні створюватися територіальні банківські спілки.

На сьогодні первинний ринок облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) не має офіційних дилерів, і комерційні банки — це єдині установи, які можуть брати участь в аукціонах, за допомогою яких відбувається розміщення ОВДП (див. на прикладі рис. 1). Саме тому є велика потреба у створенні інституту офіційних дилерів державних цінних паперів.

Щодо покращення ситуації на ринку цінних паперів України, то доцільним буде розробка нових економічно-заливих засад подальшого розвитку, а саме:

— у зв'язку з тим, що реанімація фондового ринку України нині цілком залежить від подій на міжнародних фінансових ринках, важливо, щоб вітчизняна економіка подавала хоч якісь надії на одужання;

— стратегія подальшого розвитку ринку корпоративних цінних паперів повинна бути скоригована у напрямі органічної прив'язки цілей відтворення та структурної перебудови економіки з продуманим розвитком фондового обігу цінних паперів;

— збільшення кількості цінних паперів, що котируються на УФБ, розширення послуг біржі;

— вдосконалення торговельної системи УФБ шляхом модернізації існуючих та впровадження нових систем торгів;

— створення ефективної системи правового захисту інве-

Таблиця 1. Кількість страхових компаній у регіонах України (у %)

Західний	Східний	Центральний	Південний
11,4%	30,5%	37,5%	22,4%
Вінницька	Сумська	Київська	АР Крим
Хмельницька	Харківська	Житомирська	Одеська
Львівська	Донецька	Черкаська	Миколаївська
Ів.-Франківська	Луганська	Чернігівська	Херсонська
Тернопільська	Дніпропетровська	Кіровоградська	Запорізька
Чернівецька	Полтавська		м. Севастополь
Закарпатська			
Волинська			
Рівненська			

сторів: сертифікація проспекту емісії; метод "ice-cro", тобто "заморожування" цінних паперів (блокування) або виручки від їх продажу/виплати до настання певної події чи виконання певної умови; заборона продажу акцій засновникам у період становлення компанії; гарантія права інвесторів на денонсацію договору купівлі-продажу цінних паперів нового випуску в разі надання неадекватної або неточної інформації тощо;

— проблеми запобігання нечесної конкуренції окремих суб'єктів ринку цінних паперів (як і інші проблеми), поряд із державними органами регулювання, повинні вирішувати різноманітні самоврядні асоціації професійних учасників ринку цінних паперів.

Інфраструктура страхового ринку. На 2004—2011 рр. в Україні нараховувалось 453 страхових організацій. За кількістю страхових компаній регіони України можна умовно поділити (табл. 1) на чотири райони.

Лідерами серед регіонів за сумою зібраних платежів за всіма видами страхування (крім страхування життя) є страхові організації, зареєстровані у м. Києві та Київській області (61%), Донецькій (9,6%), Дніпропетровській (6,7%) та Одеській (5,1%) областях. Серед страхових організацій лідирує положення стабільно займають НАСК "Оранта", ВАТ УСК "Гарант-авто" (Київ), УАСК "АСКА" (Донецьк). Із страхування життя 71% страхових платежів зібрано одним страховиком — АТЗТ "Інто" (Одеса). У сфері вітчизняного страхування переважають компанії з відносно невеликими можливостями щодо прийняття ризиків. Така тенденція гальмує збільшення масштабів надання відповідних послуг, що знижує довіру клієнтів до страховальників.

Відставання рівня страхування від світових стандартів перешкоджає активному залученню в економіку регіонів іноземних інвестицій, які могли б бути дуже вигідними для інвестиційно привабливих областей.

Удосконалення інфраструктури страхового ринку вимагають, перш за все, ті області, що мають найменшу питому частку на страховому ринку: Кіровоградська, Волинська, Чернівецька, а особливо Херсонська — єдина область, що не має жодної зареєстрованої страхової організації.

Що стосується ринку фінансових послуг, то існує проблема, яка полягає у відсутності в нього фінансових ресурсів для забезпечення інвестиційного попиту з боку реального сектора економіки.

Щодо фондового ринку України, то його слабкість виражається у наступних моментах:

- 1) недостатня ліквідність фондового ринку;
- 2) переважання державних цінних паперів;
- 3) недостатня прозорість діяльності емітентів та професійних учасників ринку;
- 4) нерозвиненість правової бази, неадекватність її сучасним вимогам діяльності на ринку фінансових послуг;
- 5) низький технологічний рівень функціонування ринкової інфраструктури;
- 6) низький рівень корпоративної культури;
- 7) недостатня обізнаність більшої частини населення з питань фондового ринку.

Одною з найбільших проблем залишається прозорість фондового ринку. Адаже на сьогоднішній день більшість операцій з купівлі — продажу цінних паперів (більше 90%) відбуваються поза біржами. За таких умов неможливо забезпечити потенційних учасників ринку цінних паперів необхідною інформацією, порушуються умови чесної конкуренції.

Фондовий ринок на сьогодні ще не має достатніх механізмів саморегулювання, тому необхідною передумовою його розвитку є зміцнення системи державного регулювання. Для цього необхідно, щоб функція контролю за ринком цінних паперів здійснювалася інституцією, незалежною від політичних, урядових, а тим більше — лобістських, тіньових та корумпованих сил.

Основним напрямками розвитку фондового ринку є:

- 1) удосконалення базового спеціального законодавства;
- 2) забезпечення виконання вимог законодавства усіма

учасниками фондового ринку. Інвестор та інші учасники фондового ринку повинні відчувати як захищеність своїх прав, так і реальність своїх обов'язків. Норми законів не повинні бути мертвими, вони повинні постійно підкріплюватися гарантіями їх виконання на практиці;

- 3) створення дієвої системи розкриття інформації емітентами цінних паперів;
- 4) упорядкування і підвищення ефективності інфраструктури фондового ринку;
- 5) вжиття заходів для залучення емітентів та інвесторів до взаємодії на організованих фондових ринках;
- 6) розвиток інститутів колективного інвестування.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумок, можна сказати, що з розвитком та з обґрунтуванням раціональних підходів щодо особливостей ринку фінансових послуг України, в подальшому він буде сприяти підвищенню економічного потенціалу країни, розвитку економіки, стимулюванню росту ефективності виробництва та раціональному використанню фінансових ресурсів. Тому при розробці раціональних фінансових послуг необхідно враховувати наступне:

- 1) фінансова послуга повинна розроблятися так, щоб відповідати потребам суспільного розвитку;
- 2) кожний напрям фінансової послуги повинен відповідати особливостям внутрішнього та міжнародного стану країни, реальним економічним та фінансовим показникам;
- 3) необхідно ретельно вивчити попередній господарський та фінансовий досвід, світовий досвід, новітні тенденції та прогресивні явища;
- 4) правильній розробці фінансової послуги сприяє повна і достовірна інформація щодо фінансового потенціалу країни, об'єктивних можливостей держави та стану справ у економіці;
- 5) комплексний підхід до впровадження фінансової послуги є важливим для запровадження раціонально обґрунтованих фінансово-економічних реформ у державі;
- 6) результативність фінансової послуги залежить від того, наскільки вона враховує потреби суспільного розвитку, інтереси всіх верств населення та конкретні історичні умови.

Література:

1. Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" від 22.08.2002.
2. Особливості організації ринку фінансових послуг в Україні / Інтернет джерело: http://www.vuzlib.net/rfp_H/10.htm
3. Гончаренко О.М. Глобальні трансформації і стратегії розвитку / О.М. Гончаренко. — К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин, 2006. — 416 с.
4. Деревко О. Шляхи підвищення рівня капіталізації банківського сектору // Банківська справа. — 2009. — № 1. — С. 76—83.
5. Бутенко О. Роль іноземних банків у формуванні інноваційних національних банківських систем // Банківська справа. — 2010. — № 1. — С. 83.
6. Кириченко О. Діяльність українських інвестиційних банків // Банківська справа. — 2009. — № 2. — С. 57.
7. Полотенко Д.В. Банківська система України в умовах функціонування іноземних банків // Фінанси України. — 2009. — № 5. — С. 91—94.
8. Чистилін Д. Еволюційний розвиток світової економіки та інтеграції України / Д. Чистилін // Економіст. — 2007. — № 1. — С. 80—87.
9. Бережна Г.В. Особливості міжнародного бізнесу в Китаї: перспективи для українських компаній / Г.В. Бережна // Держава та регіони. — 2011. — № 2. — С. 16—20.
10. Даниленко А.Т.: Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації / Ред. А. І. Даниленко. — К.: Фенікс, 2008.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2012 р.